

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КНИЗІ М. МАТІОС “НАЦІЯ”**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0358-2-з/у спеціальності 035 “Філологія” освітньої програми “Українська мова та література” спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

_____ А. О. Клименко
підпис

Керівник _____ канд. філол. наук,
підпис доц. Л. М. Стовбур

Рецензент _____ канд. філол. наук,
підпис доц. Н. О. Зубець

Запоріжжя

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *філологічний*
Кафедра *української мови*
Рівень вищої освіти *магістр*
Спеціальність *035 “Філологія”*
Освітня програма *“Українська мова та література”*
Спеціалізація *035.01 “Українська мова та література”*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова
24 жовтня 2018 року.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Клименко Анні Олександрівні

1. Тема роботи *Стилістичне використання лексичних і фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”*, керівник роботи *Стовбур Любов Миколаївна*, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від 24 травня 2019 року № 782-с.
2. Строк подання студентом роботи – 20 грудня 2019 р.
3. Вихідні дані до роботи : *Матіос М. В. Нація. Львів : ЛА “Піраміда”, 2011. 256 с.; наукові праці С. Бевзенка, А. Бурківської, В. Васильченка, В. Труба, В. Чабаненка та ін.*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити).
 1. *Теоретичні засади дослідження стилевжитку лексичних одиниць.*
 2. *Роль фразеологічних одиниць у стилістичному обрамленні художнього твору.*
 3. *Особливості стилевжитку лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.*
 4. *Специфіка стилістичного використання фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.*
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень).
6. Консультанти розділів роботи.

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Стовбур Л. М., доцент	01.03.2019	02.03.2019
Перший розділ	Стовбур Л. М., доцент	03.05.2019	03.05.2019
Другий розділ	Стовбур Л. М., доцент	04.08.2019	04.08.2019
Третій розділ	Стовбур Л. М., доцент	11.10.2019	11.10.2019
Четвертий розділ	Стовбур Л. М., доцент	14.11.2019	14.11.2019
Висновки	Стовбур Л. М., доцент	17.11.2019	17.11.2019

7. Дата видачі завдання – 12.10.2018 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Січень – лютий 2019 р.	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Січень – лютий 2019 р.	виконано
3.	Написання вступу	Березень 2019 р.	виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Теоретичні засади дослідження стилевжитку лексичних одиниць”	Травень – липень 2019 р.	виконано
5.	Написання розділу 2 “Роль фразеологічних одиниць у стилістичному обрамленні художнього твору”	Серпень – вересень 2019 р.	виконано
6.	Робота над розділом 3 “Особливості стилевжитку лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”	Жовтень 2019 р.	виконано
7.	Робота над розділом 4 “Специфіка стилістичного використання фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.	Листопад 2019 р.	виконано
8.	Формулювання висновків	Листопад 2019 р.	виконано
9.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	Грудень 2019 р.	виконано

Студент _____
 Керівник роботи _____
Нормоконтроль пройдено.
 Нормоконтролер _____

А. О. Клименко
 Л. М. Стовбур
 Л. М. Стовбур

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Стилістичне використання лексичних і фразеологічних одиниць” містить 70 сторінок.

Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано 130 лексем та 100 фразеологізмів, опрацьовано 68 наукових джерел.

Об’єкт дослідження: лексичні та фразеологічні одиниці, що вживаються зі стилістичною настановою у книзі М. Матіос “Нація”.

Предмет дослідження: стилевжиток лексичних і фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.

Мета роботи – виявити особливості стилевжитку лексичних і фразеологічних одиниць у книзі Марія Матіос “Нація”.

У процесі дослідження виконано такі **завдання**:

1) обґрунтовано специфіку сучасних лексико-стилістичних та фразеологічних досліджень;

2) визначено лексичний склад книги М. Матіос “Нація”;

3) виявлено фразеологічний склад книги М. Матіос “Нація”;

4) охарактеризовано особливості стилевжитку лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”;

5) проаналізовано особливості стилевжитку фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”;

б) досліджено стилістичний потенціал лексичних і фразеологічних одиниць.

Дослідження велось із застосуванням різних **методів і прийомів**. Для характеристики особливостей стилевжитку лексичних одиниць використано описовий метод з його універсальним прийомом систематизації мовних фактів і явищ. При визначенні структурної будови досліджених одиниць використано метод компонентного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше встановлено специфіку стилевжитку лексичних і фразеологічних одиниць у книзі Марії Матіос “Нація” та зроблено їх комплексний аналіз.

Сфера застосування у подальших наукових дослідженнях стилевжитку лексичних одиниць української мови, при викладанні окремих тем із стилістики та лексики, під час вивчення лексикології та стилістики в школі тощо.

Ключові слова: СТИЛЕВЖИТОК, СТИЛІСТИКА, ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА, ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА, КОНФЕСІЙНА ЛЕКСИКА, ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ.

ABSTRACT

The qualification work of the master's degree “The use of lexical and phraseological units” contains 70 pages.

130 tokens and 100 phraseologists were selected for the qualification work, 68 scientific sources were analyzed.

Object of study lexical and phraseological units used with stylistic instruction in M. Matios' book “The Nation”.

Subject of study the stylistic use of lexical and phraseological units in the book by M. Matios “The Nation”.

The purpose of the work were to identify the peculiarities of the stylistic usage of lexical and phraseological units in the book Maria Matios “The Nation”.

During the research the following tasks were performed:

1) the specifics of modern lexico-stylistic and phraseological studies have been revealed;

2) the lexical composition of M. Matios' book “The Nation” was defined;

3) the phraseological composition of M. Matios' book “The Nation” was defined.

4) the peculiarities of the lexical units' style of use in M. Matios' book “The Nation” was characterized;

5) the peculiarities of stylistic usage of phraseological units in M. Matios' book “The Nation” was analyzed.

6) determined the stylistic potential of lexical and phraseological units.

The study was conducted using different **methods and techniques**. To characterize the peculiarities of lexical units' style of use, a descriptive method was used with its universal method of systematizing linguistic facts and phenomena. In determining the structural structure of the studied units, the method of component analysis was used.

The scientific novelty of the work is that for the first time the specificity of the lexical and phraseological units in the book of Maria Matios “The Nation” was established and their complex analysis was made.

Scope for further scientific research on the use of lexical units in the Ukrainian language, while teaching individual topics in stylistics and vocabulary, during the study of lexicology and stylistics at school, etc.

Keywords: STYLE EXPLOSION, STYLISTICS, SPATIAL VOCABULARY, DIALECTIC VOCABULARY, CONFESSIONAL VOCABULARY, PHRASEOLOGICAL UNITS.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЕВЖИТКУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ.....	11
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СТИЛІСТИЧНОМУ ОБРАМЛЕННІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ	28
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЕВЖИТКУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У КНИЗІ МАРІЇ МАТІОС “НАЦІЯ”.....	38
3.1. Стилiстичне використання просторiчної лексики	38
3.2. Стилeвжиток дiалектної лексики.....	42
3.3. Стилiстичний потенцiал конфесiйної лексики.....	44
3.4. Стилiстичне застосування порiвняльних лексем	47
РОЗДІЛ 4. СПЕЦИФІКА СТИЛІСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КНИЗІ МАРІЇ МАТІОС “НАЦІЯ”	49
4.1. Стилiстичний аналіз фразеологiчних одиниць у книзі М. Матiос “Нацiя”.....	50
4.2. Стилeвжиток етикетних фразеологiзмiв у книзі М. Матiос “Нацiя”	54
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Сучасний етап розвитку мовознавства передбачає детальне вивчення та обґрунтування особливостей мовних стилів, а також використання їх у діяльності суспільства. Дослідження вжитку лексичних та фразеологічних одиниць у художніх творах дають можливість визначити стильові закономірності у різних видах мовлення. Саме у лексикології та фразеології української мови висвітлено культурні надбання народу, традиції та побут. Це дає нам змогу краще зрозуміти зображену в художньому творі історичну епоху, український менталітет та проаналізувати багатогранність української мови.

Дослідженням стилевжитку лексичних одиниць займалися такі науковці, як: А. Бурківська, Н. Головач, Н. Гудима, Л. Лонська, О. Могила, Л. Мялковська, Н. Сінкевич, А. Топчій, В. Труб, В. Чабаненко та інші. Стилістичним функціонуванням фразеологічних одиниць у художньому творі займалися такі мовознавці, як Л. Авксентьєв, С. Бевзенко, В. Васильченко, Д. Гринчишин та інші.

Сучасні лінгвістичні дослідження потребують з'ясування та узагальнення функцій стилістичного вживання лексичних та фразеологічних одиниць усіх мовних рівнів. Доцільність дослідження мотивується активним використанням лексики та фразеології різних прошарків у функційних стилях, зокрема художньому. У просторі художнього твору активно співіснують різні лексичні та фразеологічні групи. Актуальні проблеми стилістичного застосування лексичних та фразеологічних одиниць сучасного етапу розвитку мовознавства і зумовлюють **актуальність** обраної теми.

Об'єкт дослідження: лексичні та фразеологічні одиниці, що вживаються зі стилістичною настановою у книзі М. Матіос "Нація".

Предмет дослідження: стилевжиток лексичних і фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос "Нація".

Мета роботи – комплексний аналіз стилістичного використання лексичних та фразеологічних одиниць у книзі у книзі М. Матіос “Нація”.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати специфіку сучасних лексико-стилістичних та фразеологічних досліджень;
- 2) визначити лексичний склад книги М. Матіос “Нація”;
- 3) виявити фразеологічний склад книги М. Матіос “Нація”;
- 4) охарактеризувати особливості стилевжитку лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”;
- 5) проаналізувати особливості стилевжитку фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”;
- 4) дослідити стилістичний потенціал лексичних і фразеологічних одиниць.

Методи дослідження. Для характеристики та тлумачення стилевжитку лексичних і фразеологічних одиниць використовуємо описовий метод, рідше – метод компонентного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у встановлення особливостей стилевжитку лексичних і фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть знайти застосування в подальших наукових дослідженнях стилевжитку лексичних та фразеологічних одиниць української мови, під час викладання окремих тем із стилістики, при вивченні стилістики, фразеології та лексикології в школі тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були висвітлені на міжнародній науково-практичній конференції “Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук” (Київ, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 8 – 9 грудня 2017 року)

та Міжнародній науково-практичній конференції “Філологія : сучасний погляд на вивчення актуальних проблем”. 15-16 лютого 2019 р. Запоріжжя, 2019.

Публікації. Стовбур Л. М., Мануйлова А.О. Стилевжиток лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”. *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 26 – 29.

Мануйлова А. Стилевжиток лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”. Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 – 9 грудня 2017 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. С. 32 – 34.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЕВЖИТКУ

ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Лексика сучасної української мови у своєму складі багата та різноманітна. Щодо взаємозв'язку із різними функціональними стилями лексику можна поділити на стилістично нейтральну та стилістично забарвлену. У той час коли стилістично нейтральна лексика трапляється у всіх функціональних стилях, стилістично забарвлена лексика – обмежено використовується лише в окремих стилях. Стилiстично забарвлену лексику умовно класифікують на: книжну, розмовну, просторічну, діалектизми, терміни, професіоналізми, жаргонізми, арготизми.

У художньому творі розрізняють мову автора і мову персонажів. Мова автора – це розповідь про явища, події, характери, вчинки персонажів, у ній є оцінка людей, фактів. Кожен талановитий письменник має свій мовний стиль, свої лексико-синтаксичні та інтонаційно-образні особливості. Мова персонажів – засіб індивідуалізації. Вона зумовлена віком, освітою, професією, настроєм, темпераментом, культурою героя.

Стилiстично нейтральна лексика є базою для моделювання будь-якої мовної ситуації. Саме тому стилістично нейтральних слів у мові набагато більше, ніж стилістично забарвлених. До стилістично нейтральних лексичних одиниць відносимо: явища природи, назви рослин і тварин, родинних стосунків, органів людського тіла, будівель та їхніх частин,

меблів, страв, одягу і взуття, знарядь і процесів праці, основних почуттів і станів людини, кольорів, дій і станів, обставин місця, часу, способу дії, числівники, займенники, прийменники, сполучники тощо.

Стилістично забарвлена лексика функціонує переважно у розмовно-побутовому та публіцистичному стилях. Основними стильовими особливостями такої лексики є виразне експресивне і оцінне значення, яскраві відтінки негативної чи позитивної характеристики, пестливі або згрубілі лексеми. В той час як лексичний склад публіцистичного стилю переповнений словами на позначення суспільно-політичних явищ і виражає лише позитивну чи негативну характеристику.

Лексика художніх творів українських письменників, окрім того, що охоплює елементи розмовно-побутового й публіцистичного стилів, характеризується образністю та метафоричністю, непрямим вживанням слів, поетичними інструментами.

Лексика офіційно-ділового та наукового стилів не допускає вживання експресивно-оцінних лексичних одиниць, тому що характеризується точністю і конкретністю. Проте не існує точних меж функціонування лексики. Динамічний розвиток мови спричиняє поширення лексики однієї стильової групи в іншу.

Стилістично забарвлена лексика характеризується насамперед додатковим значенням або певними емоційними відтінками. Проте, навіть стилістично забарвлені слова можуть не викликати емоційного сприйняття,

саме тому існує поняття нейтральної лексики. Вона вміщує в собі лексеми на позначення різноманітних абстрактних понять, слова термінологічного чи професійного спрямування. Нейтральні лексеми можуть набувати позитивного чи негативного забарвлення у випадку, якщо їх ужито в непрямому значенні.

Лексична система сучасної української літературної мови відзначається особливостями стилевжитку. Книжна лексика поєднує групу слів, які переважно позначають абстрактні поняття, слова емоційного забарвлення та застарілі слова (архаїзми). Проте, постійна динаміка мови зумовлює перехід слів із групи книжної лексики до загальноживаної. Як зазначає Л. Ю. Бурківська, не тільки специфіка жанру твору, але й тематика зумовлює автора до тієї частини словникового складу, яка з сучасного погляду вийшла з активного вжитку і використовується у випадках відтворення минулого [5, с. 5].

Наступний прошарок аналізованих груп – розмовна лексика. Найчастіше до розмовної лексики належать слова, які є частиною літературної мови, але надають мовленню розмовного характеру. Письменники використовують цей клас лексики у діалогічному мовленні персонажів. Одним із різновидів розмовної лексики є просторіччя – слова, які не відповідають загальнолітературній нормі. За словами Т. Ткаченко, звернення письменника до просторічних елементів викликане багатьма причинами, з-поміж яких вирізняються експресивно-характеристичні й

тематичні. Тональність мовлення в художньому тексті нерідко залежить від наміру автора описати психологічну ситуацію, відобразити стосунки персонажів твору. Просторічна лексика, зливаючись із загальним експресивним звучанням художнього викладу, може слугувати і засобом вираження ставлення автора до зображуваного [51, с. 97].

Т. Ткаченко охарактеризувала просторічну лексику так: “Більшість мовознавців схиляються до думки, що в просторіччі використовуються нелітературні шари експресивно заниженої лексики. Отже, основною відмінністю між розмовною і просторічною лексикою є позанормативність останньої, що не виключає можливості використання її стилістичного потенціалу в художньому, зокрема прозовому, тексті. Під терміном просторіччя розуміємо слова як деформовані, неправильні з погляду загальнолітературної норми, так і вульгаризми – грубі просторічні слова і висловлення, що відрізняються різкою заниженістю, виразною оцінністю й експресивністю і є переважно стилістично заниженими синонімами слів літературної мови. Загалом усну й писемну мову знижують усі групи просторічної лексики, хоча причини і характер цієї заниженості різні: слова деформовані знижують мову своєю неправильністю, вульгаризми – неестетичністю та грубістю” [51, с. 97].

Основними критеріями просторічності мовних явищ визнано:

1) ненормативність – для відмежування просторіччя від розмовної літературної мови;

2) певна стилістична зниженість (з погляду носія літературної мови);

3) поширеність у межах загальнонаціональної мови – для розрізнення просторіччя і територіальних або соціальних діалектів та індивідуальних неправильностей мови [53, с. 4].

Поряд з усвідомленням неправильності подібних мовних одиниць з погляду їх нормативності, частина з них, крім цього, сприймається як небажана в літературному слововжитку в аспекті етичної нормативності – через їхню різку стилістичну зниженість (часто в поєднанні з сильною експресивністю), грубість (у СУМІ такі слова позначаються ремарками “вульг” і “лайл”) і – як крайня нижня межа в стилістичному діапазоні мови – непристойність [6, с. 7].

Варваризми – іншомовні слова і вирази, які не стали загальноновживаними. Варваризмами є полонізми, русизми, германізми, англіцизми, галліцизми, гебраїзми, тюркізми. Вони використовуються для зображення життя, побуту, звичаїв інших народів і для створення комічного ефекту. Мова, перенасичена варваризмами, називається макаронічною.

Професіоналізми – слова і звороти, які вживають люди певної професії. Вони використовуються як засіб індивідуалізації образів-персонажів і для відтворення життя та побуту відповідного професійного середовища.

Жаргон – слова, що вживаються групою людей, об'єднаних спільними інтересами, родом занять. Він має специфічну лексику і вимову, однак не

має власної фонетичної і граматичної системи. До жаргону звертаються люди певних професій, ним послуговується молодь.

Умовно жаргон за сферою вживання можна класифікувати на :

- молодіжний;
- професійний;
- табірний.

Арго – це різновид мови, яка зрозуміла лише для людей обмеженого середовища, засекречена мова замкнених соціальних груп.

З погляду стилістики, діалектна лексика завжди має обмежену сферу застосування та територіальні особливості. Слова діалектного мовлення мають яскраве експресивне забарвлення. Діалектизми допомагають письменникам краще передати місцевий колорит зображуваної території. О. П. Дехтярьова вважає, що потрапляючи в художній текст, діалектизм перестає бути звичайним говірковим елементом. Він одразу набуває додаткових смислових та естетичних відтінків, різко контрастує з літературно-нормативною організацією цього тексту й через це стилістично увиразнюється [17, с. 5].

Збір та опис діалектів формує великий масив матеріалу для вивчення мовознавчих проблем. Мовні особливості, які можна виявити у діалектах населення є унікальними. Через діалекти української мови можна простежити її історичний зв'язок з іншими мовами та народами.

Як відзначають багато дослідників, діалекти поділяються на:

– діалект племінний, який належить племені як етнічній групі людей, що входять до складу більшої етнічної групи;

– діалект професійний – різновид соціального діалекту, що об'єднує у мовному відношенні людей однієї професії чи одного роду занять;

– діалект соціальний – діалект, що належить окремій соціальній групі;

– діалект територіальний, або місцевий, – діалект, поширений на певній території. Територіальні діалекти в системі національної мови – це залишки попередніх мовних формувань, що відбивають процеси мовної диференціації періоду племінного ладу, епохи феодалізму або наслідки переміщення населення на тій чи іншій території.

Сучасний етап розвитку мовознавства та новітні інформаційні можливості суспільства дають поштовх до інтенсивного поширення літературної мови. Це стає причиною виходу діалектної лексики із активного вжитку. Діалектизми, які використовуються у просторі художнього твору привертають до себе увагу не лише мовознавців, але й звичайних читачів, які захоплюються яскравою колоритністю та незвичайною емоційністю таких лексем. Саме тому більшість сучасних письменників використовують у побудові художньої тканини тексту діалектизми, щоб наголосити на територіальній приналежності персонажів, індивідуальних особливостях або освітньому рівні, емоційному стані. У мові автора діалектизми часто використовуються в описах місцевості або зображенні побуту.

Вагоме значення для формування говорів української мови мали контакти з сусідніми мовами та історичні умови розвитку. Письменники часто використовують діалектну лексику для зображення у своїх творах мовних контактів з іншими країнами.

Хоча використання діалектизмів у літературних творах не дуже популярне, проте у деяких жанрах або творах специфічного спрямування воно необхідне. Бо саме художня література віддзеркалює побут і звичаї народу, реалістично зображує мовні ситуації, або характеризує персонажів. Це передбачає застосування діалектизмів у мові персонажів чи мові автора.

С. Єрмоленко, досліджуючи діалектизми у взаємозв'язку з літературною мовою, писала, що соціальний ґрунт літературної мови й діалекту неоднаковий. В наш час діалекти залишаються основним засобом спілкування для більшості населення. Проте з розвитком освіти, піднесенням культури розширюється соціальна основа літературної мови, а це, в свою чергу, спричиняє виникнення територіальних, просторових різновидів літературної мови. Літературна мова існує в певному часовому (історичному) і просторовому вимірі. Норми літературної мови історично змінні. Певним періодам розвитку літературної мови властивий неоднаковий вияв територіального субстрату – тієї діалектної основи, на яку нашаровуються літературні норми. Діалект теж має норму, проте остання територіально обмежена, охоплює порівняно невелику кількість мовців, вона не усвідомлена, а стихійна. Це норма мовлення в тому середовищі, де

людина виростає і де закладаються основи її мовної свідомості. Норми літературної мови тісно пов'язані з варіативністю на лексичному, граматичному, фонологічному рівнях. Очевидно, варіативність не є ознакою тільки літературної норми. Властива вона й діалектному мовленню, проте природа цієї варіативності в діалекті зовсім інша. В літературній мові існують варіанти, з яких мовець свідомо добирає найнеобхідніші одиниці мови, позначені значеннєво-стилістичними відтінками. Варіантність у діалекті (відмінність у звуковому оформленні слова, морфологічній будові тощо) часто пов'язана не з розрізненням значень слів, а із стихійним поєднанням в одній говірці елементів різних говірок, наддіалектних або літературно нормативних одиниць. Варіантні ряди в діалекті характеризуються й особливим вживанням на відміну від літературних варіантів. Специфіка літературної мови – опрацьованої, відшліфованої, витвореної форми народної мови – полягає в багатшому, різноманітнішому використанні мовних засобів, пристосованому до розгалужених функцій літературної мови, а також у свідомому ставленні до мовної норми [20, с. 618]. Вживання діалектизмів властиве лише деяким функціональним стилям мови. Наприклад, у науковому та офіційно-діловому стилях вони вживаються лише коли є об'єктом вивчення.

Російська дослідниця Л. Балахонова аналізуючи просторічну та діалектну лексику писала: “Більшість слів, що являють собою в сучасній мові ненормативні модифікації нейтральних літературних одиниць, в

минулому займали інше місце в нормативно-стилістичній системі загальнонародної мови. Якщо зараз ці слова сприймаються людьми, які володіють літературною мовою, як елемент неправильної, малограмотної мови, то ще в ХІХ – початку ХХ ст. багато з них були звичайні для загального вживання, що підтверджується постійним і нецілеспрямованим в стилістичному плані їх використанням в письмових джерелах широкого профілю, як в авторському тексті, так і в мові персонажів. Питання про труднощі розмежування діалектної і просторічної лексики, зокрема, в розряді ненормативних модифікацій літературних слів, лише один з багатьох аспектів питання про межі стилістичних пластів мови і їх категоріальних ознак, в тому числі про межі між діалектними словами і різними пластами лексики літературної мови” [2, с. 104].

У сучасній лінгвістичній науці розрізняють лексичні, етнографічні, семантичні та соціальні діалектизми. Діалектизми, які мають відповідники у загальнонародних словах – називають лексичними. Лексичні діалектизми функціонують у сферах життя, які пов’язані з побутовими чи родинними стосунками.

Етнографічні діалектизми привертають увагу своєю унікальністю, адже вони позначають слова, які не вживаються поза межами певного говору і не мають відповідників у загальнонародній мові. На думку науковців, частина етнографічних діалектизмів набуває активного використання у загальнонародній мові в процесі активної мовної динаміки.

Ще однією великою групою є семантичні діалектизми. До них відносять лексеми загальнонародної мови, які в діалектах відрізняються значенням або сферою застосування. Семантичні діалектизми ідентичні за звучанням до відповідників із загальнонародної мови, проте відрізняються за значенням. Головна причина виникнення семантичних діалектизмів – це відносна ізоляція місцевих говорів у процесі їх розвитку, внаслідок чого певна частина слів спільного вживання розвивала свої значення в них по-різному.

Лексична відмінність мовлення за соціальними ознаками визначається лише деякими специфічними особливостями, які формують соціальні лексичні діалектизми.

Словниковий запас деяких соціальних груп залежить від ступеня їх відокремленості від інших носіїв мови і включає в себе певну кількість повнозначних слів – іменників, прикметників, дієслів, прислівників, рідше – числівників та займенників, причому останні засвідчуються лише в таємних соціально-діалектних лексичних системах. У складі соціальних діалектизмів немає відмінних від загальнонародних службових слів – прийменників, сполучників, часток.

На лексичні особливості мовлення накладає відбиток рід занять людини, коло її інтересів, середовище, з якого вона вийшла, до якого належить чи в якому постійно перебуває. Фактори, які зумовлюють соціальну диференціацію лексичного складу мови, настільки різноманітні,

що їх не завжди можна врахувати. До того ж, як правило, вони можуть діяти одночасно, що призводить до перехрещення різних соціально-обмежених лексичних систем.

Цікавим явищем української мови є так званий “суржик”. Це специфічний вияв функціонування української мови, в яку намішано багато слів з російської мови, що спричиняє калькування. Проте це явище невід’ємна частина мовного середовища українського народу і саме тому письменники часто використовують суржик у своїх творах. В. Труб писав: “Суржик є мовленнєвим (або текстовим) виявом низького культурно-освітнього рівня носіїв мови X як першої у ситуації нерівноправної (диглосної) двомовності, коли домінантна (панівна) мова Y пригнічує та всіляко обмежує субстрат мови X” [57, с. 121].

Суржик – елементи двох або кількох мов, об’єднані штучно, без дотримання норм літературної мови. В основному це «побутове мовлення», в якому об’єднано лексичні та граматичні елементи різних мов без дотримання норм літературної мови. Часто причиною появи суржика називають двомовність. Коли людина відмінює слова однієї мови за правилами іншої, будує словосполучення та речення всупереч правилам рідної мови, вживає слова в нехарактерній для української мови граматичній формі, вона автоматично стає носієм суржику.

Для стилістичного аналізу художнього тексту варто звертати увагу на полісемічні та моносемічні лексеми.

Однозначні (моносемічні) слова – це слова, що співвідносяться з конкретними предметами, властивостями, діями.

Багатозначність (полісемія) слова – це властивість слова вживатися у різних значеннях.

В мові самостійні частини характеризуються багатозначністю. Значення слова можна встановити в реченні через зв'язок його з іншими словами.

Для характеристики лексичного складу мови дослідники часто використовують дистрибутивний та контекстуальний аналіз. Дистрибутивний аналіз – методика дослідження мови на основі оточення окремих одиниць у тексті; метод лінгвістичного дослідження, при якому класифікація мовних одиниць і вивчення їх властивостей виробляються виключно на основі розподілу цих одиниць в потоці мови, тобто на основі їх сполучуваності з іншими одиницями, які називаються оточенням, або контекстом, цих одиниць.

А. Щербатюк зазначає, що не стилістичні функції лексики дуже вдало розкриваються через номінативні речення: “Номінативні речення яскраво виявляють свою стилістичну якість на фоні навіть нешироких контекстів. Вони оригінальні як за своєю формою, так і за значеннево-стилістичним колоритом, чим яскраво виділяються серед інших синтаксичних одиниць. Окремі номінативні речення вживаються на початку і називають явища,

предмети, що створюють зовнішню оболонку, в якій розгортається певна подія, тобто є своєрідними акцентними поштовхами” [62, с. 234].

Особливостями стилевжитку наділені також порівняльні конструкції. Г. Пелих у своїй праці “Стилістична функція порівнянь у романі М. Стельмаха “Хліб і сіль” писала, що порівняння – це художній засіб створення образності: пояснення одного предмета чи явища за допомогою іншого, подібного до нього, у якому потрібна авторові риса виступає дуже яскраво. Як відомо, порівняння можуть виражатися по-різному, але найчастіше вони висловлюються за допомогою сполучників *як, ніби, наче, мов, немов*. Основна функція порівняння полягає в тому, щоб якусь особливість, якість, дію означуваного слова порівняти з іншою, що є добре відомою. Порівняння вводиться для того, щоб порівнюючи, зіставляючи ті чи інші предмети, ознаки, явища, дії, краще, наочніше зобразити, схарактеризувати предмет, що порівнюється [38, с. 280].

Порівняльні конструкції – одне з найбільш давніх і поширених явищ мови. Широке використання їх у різних стилях сучасної української літературної мови свідчить про те, що порівняння відіграють важливу роль у мисленні людини, її пізнавальній діяльності. У порівнянні розкриваються ознаки предмета через зіставлення його з іншим предметом, відомим своїми ознаками, які характерні для нього в звичайних умовах.

Варто зазначити, що у стилевжитку лексичних одиниць велике значення має їх емоційно-експресивний аспект. Досліджуючи творчість

Володимира Винниченка, Л. Науменко писала: “У прозових творах В. Винниченка сфера вживання просторічної лексики максимально наближена до сфери вживання нейтральних та експресивних одиниць, зумовлених тим, що письменник намагався яскравіше показати зубожіле життя, духовне спустошення героїв, які емоційно реагують на соціальну несправедливість специфічною лексикою, яка виливається в колорит лайки та обзивань. Усі компоненти мови не відшліфовані, характер їхньої внутрішньої експресивності (грубість, вульгарність, фамільярність) суперечать етичним нормам, загальноприйнятим нормам, мають соціально-психологічний зміст” [35, с. 7].

На думку О. Гриценко, стилістичні можливості етикетної лексики також дуже важливі для функціонування художнього простору і найяскравіше їх можна простежити у мові творів української народної поезії: “Емотивну та експресивну роль у мові народної поезії виконують етикетні одиниці, виражені демінутивами та префіксальними утвореннями, вживаність яких у фольклорно-пісенній мові є набагато вищою, ніж стилістично нейтральних слів. Однією з особливостей народної поезії є інверсія. Вона сприяє увиразненню викладу та підвищує емоційну насиченість твору. Постпозитивні епітети у звертаннях та стереотипних формулах створюють особливу ритмомелодику. З’ясовано, що переважна більшість етикетних одиниць підпорядкована принципам композиційної організації фольклорно-пісенного тексту. Етикетні слова й вирази в текстах

народної поезії сприяють утворенню експресивних повторів, які покликані привернути увагу, передати емоції комунікантів, підкреслити динамічність описуваної ситуації” [13, с. 14].

Для стилістики української мови характерне постійне наповнення, збагачення, розвиток різних функціональних стилів. З погляду стилістичної побудови художнього тексту варто також звернути увагу на функціонування конфесійного стилю. Писемність багатьох народів брала початок із записів релігійних текстів, саме тому конфесійний стиль активно поширений у багатьох стилях та мовних середовищах. Словниковий склад конфесійного стилю привертає увагу своєю лексичною різноманітністю.

З позиції сучасної лінгвістики релігійні та культові тексти належать до конфесійного стилю. Сфера поширення сучасного конфесійного стилю – це культові установи: церкви, монастирі, скити, теологічні навчальні заклади, молитовні будинки, релігійні громади, віруючі родини. Головне призначення цього стилю – допомагати віруючим у спілкуванні з Богом, зберігати і продовжувати культові ритуали. Основними найяскравішими ознаками конфесійного стилю є урочистість і піднесеність, а також символізм та стійкість стильової норми.

До основних мовних засобів конфесійного стилю належить маркована лексика, яку в національній літературній мові називають конфесійною. Це стилістичні Ісус, Різдво, святий, священник, літургія, псалми, ангел, церква, ікона, гріх, провидіння, єпархія, тощо. Лексика тематично спеціальна,

стандартна, чітко відмежована від лексики інших стилів. Це назви служителів релігії, назви таїнств, елементів християнської обрядовості, назви постів, перевага стандартно стійких, переважно повних, простих і складних речень. Мовлення урочисте, йому притаманна інверсія, велика сконцентрованість маркованих слів, своєрідна ритмомелодика, елементи прощальності. У мові культових творів багато тропів (алегорій, епітетів, порівнянь, символів).

У конфесійному стилі є загальноновживані вирази, які набули сакрального забарвлення. Деякі з них шляхом перенесення і символізації набули конфесійного стилістичного значення. Має конфесійний стиль і свою фразеологію — усталені словосполучення: Ісус Христос, Мати Божа, за упокій душі, подати на часточку, Небесний Отець, Тайна вечеря, Святий Дух, раб Божий, воскресіння із мертвих, скорбящих радосте, Христос воскрес! Воістину воскрес! Достойно єсть! Христос Спаситель, судний день.

Отже, простір будь-якого художнього твору залежно від ідейного спрямування потребує використання різних прошарків лексики. Найчастіше письменники використовують просторіччя, діалектизми, жаргонізми, релігійну лексику. Ці групи лексичної системи завжди мають функціональні та стилістичні особливості у творі, які залежать від індивідуального стилю автора. Дослідження творів українських письменників показують, що використання просторічної лексики та діалектизмів зумовлено необхідністю передати колорит місцевості, характери та мовні особливості персонажів.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СТИЛІСТИЧНОМУ ОБРАМЛЕННІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Фразеологізм, фразеологічний зворот це – властиве тільки даному мови стійке поєднання слів, значення якого не визначається значенням входять до нього слів, взятих окремо. Фразеологізми виступають як засіб образного відображення світу, вони вбирають в себе міфологічні, релігійні, етичні уявлення народів різних епох і поколінь. Саме тому роль фразеологізмів в нашій мові дуже помітна. Доречно вжиті фразеологізми оживляють і прикрашають як усне мовлення, так і літературно-художні твори.

Ф. Медведєв називає фразеологічні одиниці пареміями і подає їх визначення так : “Це стислі та влучні, образні, здебільшого народні вислови, що стосуються різноманітних явищ життя. Їх застосовують в мові для розкриття багатьох типових життєвих обставин і ситуацій” [31, с. 59].

Динаміка розвитку фразеологічної науки зумовлює постійне поповнення складу української мови новими стійкими висловами, що пов’язане із новим сприйняттям світу, свіжими поглядами на соціальні, побутові чи політичні ситуації. Досить часто, автори публіцистичних або художніх творів, а також співробітники засобів масової інформації своєю реакцією на актуальні проблеми суспільства спричиняють поповнення лексико-фразеологічного складу мови. Саме тому, фразеологія української

мови розвивається не лише в розмовному стилі, а й активно функціонує в писемних.

Фразеологія як наука має багату історію розвитку, це підтверджує чимала кількість наукових праць, які присвячені аналізу фразеологічних одиниць за різними аспектами. Стилiстичним функціонуванням фразеологічних одиниць у художньому творі займалися такі мовознавці, як Л. Авксент'єв, С. Бевзенко, В. Васильченко, Д. Гринчишин, О. Дехтярьова, Ж. Краснобаєва-Чорна та інші.

Широкого розуміння обсягу поняття фразеології дотримується О. Єфімов, що вважає фразеологізмами “не лише ідіоми, а й прислів'я, приказки, афоризми письменників, крилаті рядки віршів, стійкі формули й звороти науково-термінологічного характеру, деякі канцелярські штампи, виробничо-технічні вирази тощо” [20, с. 279 – 280]. Це твердження є обґрунтованим, адже стійкі вирази входять до системи мови, надаючи їй своєрідного національного колориту й специфіки.

Сучасний етап розвитку художньої літератури переконливо вказує на те, що існує широкий спектр фразеологічних засобів, які відрізняються за семантикою, структурою, граматичними особливостями. Основною метою використання фразеологічних одиниць у художньому просторі твору є орієнтованість на розкриття емоційного сприйняття твору. Переважно, кожна фразема є носієм специфічного емоційного навантаження і виражає основні риси, які притаманні людині: радість, печаль, працьовитість, лiнь,

чесність, любов і т.д. Фразеологізми у художньому творі можуть не лише підкреслити позитивні риси героя, але й висміяти негативні якості.

О. В. Дехтярова доводить, що важливим є дослідження діалектних фразеологізмів, тому що саме вони якнайкраще характеризують живу народну мову і поповнюють склад літературної: “Українська діалектна мова має невичерпні фразеологічні багатства, що завдяки діяльності визначних діячів українського письменства, постійно поповнюють фразеологічну скарбницю української літературної мови. Навіть побіжне знайомство з діалектною фразеологією дозволяє стверджувати, що між фразеологією української літературної мови та діалектною фразеологією існують розбіжності. Тому їх старанне вивчення може привести до одержання нових даних, які будуть корисними для всіх ярусів і ділянок лінгвістичних знань, допоможе глибше зрозуміти механізми творення й функціонування фразеологізмів, виявити статику і динаміку фразеологічного фонду національної мови. Аналіз діалектних фразеологізмів у творах художньої літератури сприятиме вирішенню актуальних проблем історії мови, етнографії, культурології” [17, с. 3].

Мова, будучи однією з найголовніших ознак ідентифікації народу демонструє історичні особливості її формування, а також ментальність, свідомість культуру, побут носіїв. Фразеологія відображає національну самосвідомість, розкрити значення прислів'я чи приказки можна лише в

тому випадку, якщо знати історичні етапи розвитку цього народу, його побут, традиції, звичаї, обряди.

Г. В. Онкович вважає, що фразеологічні одиниці – це національно-культурний компонент українознавства і говорить про зв'язок із звичаями та традиціями українського народу: “Проаналізувавши семантичну структуру фразеологічних одиниць української мови ми виявили в них національно-культурні компоненти, ті мовні значення, які відображають, фіксують і передають від покоління до покоління особливості того чи іншого етносу (звичаї, вірування, морально-етичні оцінки, соціальні відносини, психічний і фізичний стан людини) – все, що брало і бере участь у формуванні культурних кодів, що визначає менталітет народу” [37, с. 13].

Дослідження фразеологізмів в когнітивному аспекті виявляють здатність фразеологічних одиниць брати участь в створенні художнього тексту. Фразеологічні одиниці стають найменуваннями індивідуально-авторських художніх концептів, беруть участь у формуванні метафоричних серій ключових образів оповідного тексту. Дослідники відзначають, що фразеологізми репрезентують стереотипи, кліше світосприйняття, мають глибокі культурно-історичні коріння.

Сучасне мовознавство пропонує різноманітні класифікації фразеологічних одиниць. Типологія фразеологізмів залежить від їх властивостей. За семантикою мовознавці розрізняють такі види фразеологізмів: фразеологічні зрощення (сталі фразеологізми, сенс яких

розкривається лише у вживанні всіх компонентів); фразеологічні єдності (стійкі фразеологізми, зміст яких виражений у значенні слів-компонентів); фразеологічні вислови (стійкі мовні звороти, які складаються із слів вільного значення, проте в поєднанні між собою утворюють фразеологізми); фразеологічні вислови номінативного типу (мовні кліше у формі словосполучення).

Ж. Краснобаєва-Чорна зазначає, що важливим видається окреслення специфіки параметризації фразем:

1) семантична класифікація фразем: ідіома, фразеологічна єдність, фразеологічне зрощення, фразеологічне сполучення, фразеологічний вираз;

2) семантико-граматична класифікація фразем: фразема вигукова (фразема інтер'єктивна), фразема дієслівна, фразема займенникова, фразема іменникова (фразема субстантивна), фразема прикметникова (фразема ад'єктивна), фразема прислівникова (фразема адвербіальна);

3) експресивно-стилістична класифікація фразем: фразема книжна, фразема міжстильова, фразема просторічна, фразема розмовна (фразема літературно-розмовна, фразема ужитково-розмовна, фразема фамільярно-розмовна), фразема фольклорна;

4) генетична класифікація фразем: фразема запозичена, фразема питома українська, фразема питома російська, фразема спільнослов'янська, фразема східнослов'янська, фраземна калька, фраземна напівкалька;

5) когнітивно-генетична класифікація фразем: ідіома, утворена на основі вільного словосполучень; ідіома, утворена незалежно від вільного словосполучення; ідіома квазіреальна; ідіома проміжного типу; ідіома фантомна; Фраземіка та фраземографія в сучасній в лінгвопарадигмі ;

6) ідеографічна класифікація фразем: варіантно-синонімічна група, фраземосемантична група, фраземосемантична підгрупа, фраземосемантичне поле.

7) структурна класифікація фразем: фраземи, відповідні реченню; фраземи, відповідні словосполученню; фразема комунікативна; фразема номінативна; фразема замкненої структури; фразема незамкненої структури; каламбур; крилатий вислів; приказка; прислів'я;

8) функційна класифікація фразем: ідіома, фразема афористична, фразема еліптична, фразема контекстологічна, фразема образновиразна, фразема термінологічна;

9) класифікація фразем з погляду переосмислення компонентів фраземи: фразема-власне парафраза, фразема-дисфемізм, фраземаевфемізм, фразема метафорична, фразема метонімічна, фраземапарафраза, фразема-табу, фразема тавтологічна;

10) класифікація фразем за сферою вживання: фразема ненормативна, фразема нормативна, фразема говіркова, фразема жаргонна, фразема-оказіоналізм, фразема ареальна, фразема літературна, фразема професійного мовлення та жаргонів;

11) класифікація фразем за лексичним складом: фразема активна, фразема застаріла, фразема-інновація, фразема пасивна.

12) класифікація фразем на основі методу фраземної аплікації: фразема аплікована, фразема неаплікована;

13) класифікація фразем за контекстом (оточенням): фразема з двопозиційним оточенням, фразема з однопозиційним оточенням, фразема з трипозиційним оточенням;

14) класифікація фразем за характером оцінки: фразема позитивнооцінна, фразема негативнооцінна, фразема нейтральнооцінна, фразема з дифузною оцінкою, фразема загальнооцінна, фразема конкретнооцінна [23, с. 80].

За структурою та граматичною організацією фразеологічні одиниці мають різноманітний характер. Слова у фразеологічних одиницях пов'язані між собою за правилами української граматики і часто мають відповідники серед вільних сполучень слів. За структурними та граматичними аспектами виділяють дві групи фразеологізмів: фразеологізми, які співвідносяться із словосполученнями і фразеологізми, які співвідносяться із реченнями.

Культурні надбання, традиції, менталітет, побут, життєвий досвід українців відображаються в говірковій фразеології, що синтезує розмаїття та багатство народної мови. На важливе місце діалектної фразеології в системі наук неодноразово вказували багато науковців.

Реалізація мовного етикету в певних комунікативних ситуаціях та вибір мовних засобів вираження становлять мовленнєвий етикет. Поняття «мовленнєвий етикет» значно ширше, ніж «мовний етикет», бо має індивідуальний характер. Мовець свідомо вибирає з системи стійких етикетних формул саме ту, яка найбільш точно встановить та збереже контакт зі співрозмовником. Однак співбесідники не завжди послуговуються лише словесними формулами ввічливості, використовуючи ще й невербальні засоби вираження. Мовні та немовні засоби комунікації утворюють систему спілкувального етикету, якому притаманна національно-культурна ідентичність та своєрідність.

Найповніше етикетну самобутність репрезентує вербальний рівень спілкування. Мовний етикет послуговується стійкими мовними формулами, уживання яких супроводжується певними правилами. Стійкість, відтворюваність, зв'язок із конкретними ситуаціями, сталість компонентного складу і структури тощо дозволяє говорити про фразеологічний характер цих зворотів.

Створені словесні формули ввічливості номінують по-різному: стилістичні формули, постійні формули, стилістичні трафарети, стійкі формули, стереотипні формули, стилістичні шаблони, традиційні формули, стійкі словосполучення – фразеологізми, ввічливі форми, вигуки ввічливості, етикетні вигуки, фразеологізовані мініатюри, формули етикету, стереотипні формули спілкування, етикетні вирази. Усі ці поняття

перебувають у синонімічних зв'язках, однак ми обираємо поняття «етикетні фразеологізми», що позначає одиницю, наділену ознаками відтворюваності та стійкості, в образі якої відображено елементи традицій, обрядів, звичаїв, що є репрезентантами культури етносу.

Використовуючи функції етикетних фразеологізмів, мовець реалізує певні цілі (намагається когось у чому-небудь переконати, показує своє ставлення до певної події чи особи, дізнається щось нове тощо). За таких умов спілкування етикетні фразеологізми допомагають структурувати комунікативний діалог, створити доброзичливу атмосферу взаємодії мовців та регулюють повноту передачі інформації.

Вибір етикетних фразеологізмів для будь-якої спілкувальної ситуації залежить від адресанта мовлення, характеру стосунків між мовцями, соціальних чинників (наприклад, вік, стать, статус чи освіта комунікантів). Однак головним критерієм відбору мовних формул є мета та тема мовленнєвої діяльності (звертання, прохання, вибачення, привітання, подяка, прощання, знайомство, побажання, пропозиція, запрошення, порада, відмова, похвала, згода, співчуття, комплімент тощо).

Мовленнєві етикетні фразеологізми не можуть існувати поза часом та простором. Для кожної з тональностей спілкування вживаються такі стереотипні вислови, які стилістично та функціонально забезпечують точність думки і призводять до мовної економії. Мовні етикетні фразеологізми відтворюються на рівні підсвідомості й репрезентують

національний мовний етикет загалом. Система таких словесних формул не є закритою, бо їй властива гнучкість та динамічність.

Фразеологічна система – це могутній фактор для створення мовних якостей, на які багата народна мова, а також це специфічна семіотична система, що накопичує стереотипні народні уявлення та відтворює світобачення. Протягом тривалого часу формувалася фразеологічна система діалектів і говірок пройшовши всебічне мовне та удосконалення.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЕВЖИТКУ

ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У КНИЗІ М. МАТІОС “НАЦІЯ”

Книгу М. Матіос “Нація” характеризують як особливе явище української літератури, що привертає увагу завдяки своєму стилістичному аспекту. Мова твору підкреслює індивідуальність авторського стилю, неординарність та багатогранність української мови, що розкривається через емоційно-експресивне забарвлення лексики. Стилiстичні особливості лексичних одиниць у книзі визначаються закріпленістю за сферою застосування. У функціональному стилі завжди вдало поєднується міжстильова лексика із спеціальною, що визначає її особливість.

Серед функціонуючих типів вживаної у творі лексики для характеристики обираємо такі:

- 1) просторічна лексика;
- 2) діалектна лексика;
- 3) конфесійна лексика;
- 4) порівняльні конструкції.

3.1. Стилiстичне використання просторічної лексики

Стилiстичне використання просторічних одиниць у художньому творі зумовлене яскраво вираженою емоційною та експресивною забарвленістю

цього прошарку лексики. Просторічна лексика знаходиться поза межами української літературної мови та характеризується спрощеністю, згрубілістю лексичних одиниць. Зображення побутових мовних ситуацій передбачає стилістичний вжиток просторічних одиниць та розмовної лексики. Аналіз стилевжитку просторічної лексики у книзі М. Матіос “Нація” дає нам можливість стверджувати, що функціонування цього типу лексики зумовлене специфікою творів та описуваних подій.

М. Матіос активно використовує просторічну лексику для виконання стилістичних завдань: опис емоційного та фізичного стану персонажів або моделювання розмовної ситуації.

Серед лексем, що стилістично характеризують пригнічений емоційний стан персонажів книги “Нація”, знаходимо такі: *Мати в хаті **гризоту*** [29, с. 6]; ***Гризоти** мала бути ціла могила, – рівно стільки, скільки випрано шмаття рукавами вдолину й плечима до сонця висіло на тонкій жердці з боку прекопаних на зиму грядок* [29, с. 6]. Для розкриття фізичного стану героїв твору автор вдається до таких просторічних слів: *Від роботи вона вернулася пізно і якась така, ніби в терниці **випіпана** й **вибита*** [29, с. 6]; *...коли вона **дітородна**, а Уласій **плодючий***» [29, с. 8]; *Але ця Дуся також **причмелена*** [29, с. 33]; *вона й на злогах не **твавтувала*** [29, с. 27]. За допомогою просторічної лексики письменниця надає виразної чуттєвості побутовим сценам, додаючи до характеристики персонажів негативної чи позитивної забарвленості. Саме негативна чи позитивна забарвленість

визначає не лише ставлення автора до персонажа, але ж налаштовує читача на власні висновки щодо зображуваної ситуації: *Він знав, що мав робити з кожною жінкою, він знав де й якими замками **створяються** їхні брами – але він не знав, як це зробить з напівдитинною Анною...* [29, с. 198].

Уживання особливих слів-маркерів визначає просторічний склад лексики досліджуваних творів. Як ми бачимо, зображення емоційного та фізичного стану персонажів твору має експресивне навантаження, що діє лише в обмеженому колі стилістичних можливостей і знайти застосування цим лексемам у інших функціональних стилях майже неможливо. Дуже часто просторічна лексика у книзі має занижений тон і зневажливу характеристику: *І якби Юр'яна не перейняла його й не вернула назад на ланцюг, бугай міг би **розчахнути** дрібонькі телічки* [29, с. 7]; *то може вона мала вродитися **курвою*** [29, с. 7]; *можна було би піти в Вижницю до **докторів*** [29, с. 8]; *...а Павлінка, сердега, вже **розведениця*** [29, с. 8]; *під такими очима зо страху можна й **обіцятися*** [29, с. 8]; *А він дивився так, наче **пускав блуд** на неї* [29, с.13]; *дивиться на неї, як на якусь **фойду*** [29, с. 13]; *Як хочеш, Уласіхо, збутися дитини, то пусти її до **маскалів** в науку* [29, с. 19]; *Тисову рівню, враз **схарапуджену** неймовірною новиною...цікавило дві речі* [29, с. 38]; *давала доньці **шміру*** [29, с. 44]; *А ще черкеси лишили кілька **череватих** після звалтування рівненських молодичь* [29, с. 43]; *світ **зрадний і блудний**, жінко* [29, с. 99]; *Холєра його знає, що вже робити...* [29, с. 202].

Окрім того, М. Матіос, добираючи розмовні лексеми для своїх оповідань, часто використовує росіянізми, щоб показати їхній згубний вплив на українську мову. Письменниця не дарма пише російські слова українськими літерами, бо тим, хто намагався псувати свою мову, важко було вимовляти іноземні слова: *Что ж тут подозрительного, если человек, видиш, действительно в свадебном наряде?* [29, с. 156]; *Куда идьом, красавица?* [29, с. 155]; *Тебе часто мерещится, Прокопенко* [29, с. 156]. Однак росіянізми вказують не лише на низький мовно-культурний рівень розвитку персонажів, а й використовуються письменницею для надання художньому тексту іронічного відтінку.

Опис побутових ситуацій та реалій життя у творі також зумовлює використання просторічних елементів: *Корнильо відливав дитину водою, дід Іван трембітав знадвору* [29, с. 78]; *Уночі з Юр'яни бухнула кров* [29, с. 30]. Використання цього масиву слів у змалюванні невимушених, типових ситуацій сприяє наближенню художнього тексту до розмовного стилю, а також вказує на реалістичність зображуваних подій.

Проаналізувавши склад лексики у книзі М. Матіос “Нація”, ми можемо зробити висновок, що стилевжиток просторічних одиниць зумовлений такими особливостями:

- зображенням життєвих реалій, побутових ситуацій;
- побудовою діалогів, монологів та опису подій;
- зневажливої характеристики особи, предмета чи явища;

- зображенням емоційного та фізичного стану персонажів;
- підсиленням емоційно-експресивного напруження.

Наведений нами фактичний матеріал дає змогу переконатись у достовірності особливостей стилевжитку цих лексичних одиниць.

3.2. Стилєвжиток діалектної лексики

Формування діалектів на території України зумовлене різними історично-соціальними чинниками та впливом мови сусідніх держав. Цілком зрозуміло, що формування – діалектів динамічний процес, який постійно зазнає змін, взаємодіючи із літературною мовою. Діалектне мовлення у книзі М. Матіос також зумовлено територіальними особливостями, ми можемо охарактеризувати його як буковинський діалект. Про це свідчать характерні риси та стилістичні особливості досліджених нами діалектизмів.

Перш за все, варто звернути увагу на діалектизми, які М. Матіос використовує для зображення побуту буковинців. У збірці «Нація» діалектизми можна знайти не лише у мові персонажів, а й у мові автора. Стилєвжиток лексичних одиниць побутового характеру впливає на реалістичність дійсності: *Хто в Боже свято візьметься на твери?* [29, с. 12], де *твери* – рушниці; *мати голову на плечах, а думати, що то баняк* [29, с. 97], де *баняк* – велика посудина для різних страв, каструля; *Уласій*

має *цаніну* й сокиру в руках [29, с. 28], де *цаніна* – побутовий інструмент; ...*гналася в небо осика. Трєпета по-тутешньому* [29, с. 40], де *трєпета* позначає назву дерева; *Вставати до ватри*, де *ватра* – позначає вогонь, *Ту міцку сама би відпарювала молоками – й грїла би тими джергами боки, й ніколи б не мала панської хвороби – радикулїту* [29, с. 138], де *міцка* позначає найтонший сорт вовни.

Часто у тексті можна знайти діалектні назви елементів одягу: *А в мене що, гарбуз чи голова, щоби я нею думала? — розв'язувала бесаги Корнелїя* [29, с. 163], *І смішного колись Абрама Маїталера, який поверх лапсердака чомусь носив гуцульський кептарик із тонкої козячої шкіри* [29, с. 145], *Калина два дні підряд провітрювала на обійсті джерги, коци, укривала, килими, хустки, запаски, сардаки, кептарі й усе, що могло бути видко здалеку — з гостинця, й зблизька — із лісу, начебто й не зважала на військових людей, що пленталися під ногами* [29, с. 139], де *бесаги* – торба; *кептарик* – верхній хутрянний одяг без рукавів; *сардак* – рід верхнього теплого сукняного одягу. Діалектизми такого типу називають етнографічними, бо вони не використовуються поза межами певного говору.

Поширеними є діалектизми із значенням емоційних відтінків, які влучно передають внутрішній стан персонажів: *Банує Юр'яна за всіма* [29, с. 7], де лексема *банує* позначає сильний жаль; *Корнелїя стояла спиною до гука, й навколо неї гопасували водяні бризки, переливаючись у місячному світлі сріблом і діамантами* [29, с. 134], де *гопасувати* означає стрибати;

Що ти мене пужаєш, товаришко? [29, с. 165], лексема *пужати* означає лякати.

За приміткою автора, цікавою є особливість, що в деяких селах Буковини та Галичини до дівчинки звертаються лексемою «синку», у значенні «дитино»: *Що ти хотіла, синку?* [29, с. 153].

Найчастіше у тексті збірки знаходимо діалектна лексему «файно», що вже давно стала загальновідомою і не потребує додаткових пояснень: *добраніч, файна любко...* [29, с. 23]; *файно дякую, дружечко* [29, с. 156]; *нівроку яка їсь файна!* [29, с. 153]. Цей діалектизм є лексичним, бо називає поняття, для позначення якого у загальнонародній мові використовуються інші номінативи.

Отже, збірка М. Матіос не перенасичена діалектною лексикою, проте її наявність допомагає стилістично довершити художній простір, зобразити мовний колорит місцевості та зберегти реалістичність ситуації.

3.3. Стилістичний потенціал конфесійної лексики

Зображення реалій життя українського народу у художньому творі зумовлює інтерес до вжитку лексики релігійної тематики. Стилістичною особливістю лексики конфесійного спрямування є широкий спектр засобів і функціонування стилістичних прийомів. Завдяки сполученню лексем різних стилів, можна досягти у творі потрібного експресивного забарвлення.

Релігійна лексична система формувалась упродовж тривалого проміжку часу під впливом різних історичних та соціальних чинників.

У просторі художнього твору лексика релігійного спрямування переважно позначає номінативи Бога та потойбічних явищ, лексеми, що показують ставлення людини до релігії, богослужбові та обрядові тексти, номінації святих.

Стилістичне використання номінативної лексики святих у книзі М. Матіос “Нація” показує необхідність звернення до визначних релігійних осіб або шанування тематичних свят, пов’язаних з їхніми іменами: *За тиждень до Дмитрія Юр’яна знала, що матиме в хаті гризоту* [29, с. 6]; *Якраз від Петра вона не мала на собі праздникових* [29, с. 6]; *Перелякала Юр’яну на Першу Богородицю* [29, с. 7]; *Змушують сокиру брати мало не на Великдень* [29, с. 15]; *Так що Юр’яна злягла би на Різдво й на Миколая* [29, с. 8]; *Іван умер на другий день після Петра-Павла»* [29, с. 235]; *Довгопол появился в Нижній Товарниці в цьогорічні Різдвяні свята, точніше, на самого Василя* [29, с. 9]. Аналізуючи текст твору, ми бачимо лише антропологічні лексеми – імена. Але їх стилевжиток дає змогу читачеві одразу зрозуміти, що мова йде про релігійні свята. Наведені нами приклади показують, що в описуваній Марією Матіос історичний період, населення не лише дуже шанобливо ставилося до релігійних свят, а й застосовувало їх для часово-просторових позначень.

У тексті можна часто знайти вигуки, звернення до Бога. Це надає емоційно-експресивного забарвлення зображуваній дійсності, урочистості чи достовірності виголошуваних фактів у діалогах: *Христос народився! Славимо його!* [29, с. 10]; *Христом-Богом клянуся, що не знав* [29, с. 15]; *Та прости Господи їх усіх* [29, с. 37]; *Діється воля Божа* [29, с. 42]; *Слава Йсу!* [29, с. 68]; *Дивні діла твої, Господи* [29, с. 78]; *Бог pomoже* [29, с. 81]; *Най Бог дасть їй здоров'ячка* [29, с. 247]; *Дякувати Богові, що в світ не вивезли* [29, с. 8]. Письменниця переважно використовує наведені лексеми у діалогічному мовленні персонажів та для реалізації достовірного зображення побутової ситуації.

Елементи молитви фіксуємо у тексті твору рідко: *Во ім'я Отця і Сина й Святого Духа* [29, с. 72]; *Корнильо кинув дрібні копійки в труну і голосно виказав Отченаш* [29, с. 72]; *Господи, прости нас, грішних, помилуй нас, грішних* [29, с. 78]; *...до служби Божої й після триразового панотцевого благословення* [29, с. 36]. Це пов'язано із специфікою збірки, де лексеми релігійного спрямування вживаються для додаткових функцій підсилення емоційності зображуваного, а не є пріоритетним спрямуванням.

Мова творів М. Матіос досить насичена лексикою релігійного стилю, яка реалізується через комунікативний аспект в діалогічному мовленні персонажів. Герої твору, завдяки стилевжитку цієї групи лексики, постають перед читачами релігійно свідомими особистостями, які мають уявлення про вірю та вищу силу.

3.4. Стилiстичне застосування порiвняльних лексем

Порiвняльнi лексеми у художнiх творах мають велике значення для встановлення стилiстичних особливостей. За словами мовознавцiв, порiвняння зображує особу, явище чи предмет, розкриваючи їхнiй змiст через найхарактернiшi ознаки. При цьому суб'єкт порiвняння (те, що порiвнюють) та об'єкт порiвняння (те, з чим порiвнюють) мають рiзне стилiстично-логiчне навантаження.

Варто зазначити, що не зважаючи на функцiонування у стилiстицi рiзних граматичних типiв порiвняльних лексем, таких як порiвняльний зворот, описовi порiвняння, порiвняльно-приєднувальнi конструкцiї, М. Матiос найчастiше надає перевагу порiвняльним зворотам. Саме цi мовнi конструкцiї стилiстично довершують художнiй твiр i допомагають розкрити особливiсть певного випадку. Знаходимо приклади, що вказують на рiзнi ознаки:

– спритнiсть: *Сьогодні на фермі урвався бугай і шугнув межі телиці, мов яструб* [29, с. 7];

– iнтенсивнiсть дiї: *Але з тої хвилини в нiй самiй щось наче також обiрвалося й рiзко вкусило – аж зiрницi в очах засвiтилися* [29, с. 7];

Обладенi люди страхом, як щурi трiйлом [29, с. 22];

– зневажливе ставлення: *Штефуряки її вигнали, як пса* [29, с.7];

– міра і ступінь вияву дії і почуттів: *Обсипала його словами, як грішми* [29, с. 23]; *Любив її, як свою душу* [29, с. 32];

– контрастність: *Що це вона – перед смертю, як намальована стала* [29, с. 33]; *...пішла своїми ногами, ніби подибунькала після нічного сну* [29, с. 37].

Такі різновиди порівняння характеризуються спеціальними маркерами – сполучниками: як, мов, немов, наче, неначе. М. Матіос використовує сполучники для додаткових стилістичних функцій: *Якось під осінь хотів було Тимофій зрубати нижнє – обвисле, як нестрижені чоловічі вуса, гілля трепети* [29, с. 69]; *Трембітаючи на чотири сторони, мов кликав на поміч* [29, с. 75]; *Дід був старий і білий, як вранішній туман»* [29, с. 75]; *Гойдалася, мов п'яна*[29, с. 75]; *Хтось хотів зруйнувати її сім'ю, котру Катерина захищала, як свою честь* [29, с. 204]; *Татарин мав дрібні риси обличчя, продовговату, як огірок голову з великими вухами* [29, с. 214].

Використання порівнянь дуже важливе для стилістичної організації тексту. Саме за допомогою порівняльної лексики текст стає художньо-виразним, емоційно та експресивно забарвленим і цікавішим для сприйняття. Через розкриття цього стилістичного засобу зображення дійсності викликає асоціації та збагачує уяву читача.

РОЗДІЛ 4

СПЕЦИФІКА СТИЛІСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КНИЗІ М. МАТІОС “НАЦІЯ”

Книга М. Матіос “Нація” привертає увагу читачів не лише лексико-стилістичними особливостями, але й стилевжитком фразеологічних одиниць. Оповідання збірки побудовані у формі народнорозмовної мови, а тому вживання різних типів фразеологічних одиниць були важливим компонентом у створенні реалістичної картини дійсності. Фразеологізми є невід’ємною частиною повсякденного мовлення українців, саме тому М. Матіос і використовує їх в своїх творах для опису та зображення побутових умов, зосередженні на окремих деталях, для передачі психологічно-емоційного стану персонажів, для створення ефекту невимушеності у спілкуванні героїв, для іронії, надання буковинського колориту зображеним подіям.

Мовний простір оповідань М. Матіос створює сприятливі умови для розкриття значень фразеологічних одиниць і дає змогу розкритися їх експресивно-емоційним властивостям. Індивідуальні стилістичні особливості мови автора дозволяють вдало застосовувати фраземи, різні за граматичним та семантичним походженням.

Фразеологічний простір книги репрезентований не тільки прислів’ями, приказками, фразеологічними порівняннями, але й етикетними фразеологізмами: привітаннями, лихими та добрими побажаннями,

клятвами, подяками та звертаннями кліше. Без цих фразеологізмів неможливо створити стилістичну ситуацію народнорозмовності.

Протягом тривалого часу формувалася фразеологічна система діалектів та говірок, пройшовши всебічне мовне шліфування та удосконалення. Численні фразеологічні надбання формувалися й визрівали на народній мовній основі. Це простежується в мовній організації фразеологічної системи на лексичному, фонетичному, морфологічному, синтаксичному та стилістичному рівнях.

4.1. Стилістичний аналіз фразеологічних одиниць у книзі М. Матіос «Нація»

Фразеологічний склад книги Марії Матіос “Нація” представлений прислів’ями, приказками та фразеологічними порівняннями, які вдало поєднані із діалектологічними та стилістичними особливостями збірки. Стилістично довершений твір неможливо уявити без опису почуттів та емоційних, фізичних станів персонажів. В цьому допомагають не лише стилістично вільні лексеми, але й фразеологізми: *Кров їй ударила в голову* [29, с.15], що означає прийти в стан емоційно-психологічного шоку; *Ото Шандриха з Тащучкою самі дітей у світ виводять, а ночами б’ються головою в стіни, що не відговорили своїх господарів від дурного діла* [29, с. 17], тобто марно страждати; *Дусі також є чого мати зло на цих*

людей [29, с. 30] – сердитися, злитися; ...*малий Миколайчик **закам'янів** на брамі й, ніхто, здавалося вже не пам'ятав про дитину з укороченою ніжкою* [29, с. 74] – від неочікуваності залякнути на одному місці; *О-о-ох, **маю гризоту чорну*** [29, с. 214] – психологічний стан, який супроводжується сумними думками і постійним відчуттям лиха; *Не кажи так... У мене **кров застигла*** [29, с. 85] – відчуття страху; *Сидить Фрозина під хатою – й чує, що мусить щось робити, бо **серце тріскає з муки*** [29, с. 92]; *Але вогонь в її нутрі безконечний і нещадний. І поки вона його не вивільнить – не буде їй ні снання, ні снідання* [29, с. 94].

Фразеологічні вислови у книзі позначають не лише психологічно-емоційний стан героїв, а й фізичний: *Фрозина **стояла маком** – лиш обертала за ним голову як соняшник* [29, с. 98]; *Парасочка біленька, **кров з молоком...знає, що писочок її в сметані, знає...***[29, с. 97]; *Мамо, ти збираєшся, як до шлюбу!* [29, с. 102]; *Газда стояв снопом посеред хати* [29, с. 158].

Рідше, на відміну від інших авторів української літератури, Марія Матіос у своїх оповіданнях використовує фразеологізми для характеристики певних рис характеру людини: *Він гудз на свою голову й без неї знайде* [29, с. 13] – знайти гулю на свою голову, тобто потрапити в неприємності; *Але неньо знали, кому треба **очі замилити*** [29, с. 18] – обдурювати кого-небудь, хитрувати.

Фразеологізми на позначення психологічних та фізичних станів персонажів за допомогою стилістичних особливостей утворюють в уяві читача образи на основі минулого досвіду і дозволяють яскравіше зобразити реальну картину подій. Як бачимо, традиційні фразеологічні одиниці частково змінюються під впливом буковинського діалекту.

Фразеологічні порівняння діють також на основі уяви людини і набутого життєвого досвіду, це дозволяє використати образи істот або неістот для характеристики емоційних та фізичних станів: *Фрозина супроти цього зла нічого не може. Ані ніц. Отако, як синє за нігтем, - не може нічого* [29, с. 93]; *Я тобі не кажу карабін у руки брати. Бери свічку – й приклякай перед образом Божим, і молися за душу Славкову, й мовчи як риба в воді* [29, с. 97]. Так як у оповіданнях М. Матіос зображені трагічні історії українського народу, деякі оповідання викликають особливо чуттєве сприйняття епохи та абсурдність ситуації: *Кожна капля роси, що падала з дерев, дзвеніла, як цвях об домовину* [29, с. 214]; *У Товарниці люди гинуть, як мухи* [29, с. 22].

Поряд з розглянутими фразеологічними одиницями, звичайно є фраземи, які передають народну мудрість і думки, які формувалися багато поколінь та передавалися нащадкам: *Йде біда – відкривай ворота* [29, с. 6]; *Світ перевернувся догори ногами»* [29, с. 22] – змінився звичний порядок, кардинальні зміни, неочікувані ситуації; *Зло чинилося наліво й направо* [29, с. 89]; *І не видно кінця-краю тому бранню* [29, с. 92]; *Добре кажуть*

*мудрі люди: другий думає, що другий дурний, бо очей не має [29, с. 97]; Гадає, що вборониться його пістолем. Пістоль – пістолем, а коса, як гостра, то рубає [29, с. 97]; Парасочко, люба, те, що знає дві баби, знає **цілий світ** [29, с. 98]; Хіба вгадаєш на сході сонця, що з тобою буде під смеркання? [29, с. 103]; Вони також не пальцем роблені... Тут уже пішла коса на камінь [29, с. 132].* Такі фразеологізми існують поза часом та простором і є актуальними на будь-якому історичному етапі розвитку народу.

В збірці представлено також декілька поезій М. Матіос, які привертають увагу фразеологічними особливостями:

Гуцулкою,

«коса»

Чи «арканом»

Йдуть думки твої через горби,

Отуди де срібні тато й мама,

Де хати фамільні й гроби.

Отуди, де блискавок абсурди

Потрясають скали залюбки... [29, с. 252]

Стилістичне застосування фразеологізмів у художніх творах надзвичайно важливе не лише для формування реалістичної мовної ситуації,

а й для подальших досліджень та збереження фразеологічної скарбниці українського народу.

4.2. Стилевжиток етикетних фразеологізмів у книзі М. Матіос “Нація”.

Реалізація мовного етикету в певних комунікативних ситуаціях та вибір мовних засобів вираження становлять мовленнєвий етикет. Поняття “мовленнєвий етикет” значно ширше, ніж “мовний етикет”, бо має індивідуальний характер. Мовець свідомо вибирає з системи стійких етикетних формул саме ту, яка найбільш точно встановить та збереже контакт зі співрозмовником. Мовні та немовні засоби комунікації утворюють систему спілкувального етикету, якому притаманна національно-культурна ідентичність та своєрідність.

Соціальний досвід людства сприяв створенню правил комунікативної поведінки, які часто називаємо “мовними етикетом”. Ця сукупність правил мовної поведінки, виражених за допомогою спеціальних формул, створювалася протягом історичного розвитку суспільства. Для стилістики мовний етикет – явище універсальне, тому що виявляється в різних стилях у більшій чи меншій мірі.

Найповніше етикетну самобутність репрезентує вербальний рівень спілкування. Мовний етикет послуговується стійкими мовними формулами, уживання яких супроводжується певними правилами. Стійкість,

відтворюваність, зв'язок із конкретними ситуаціями, сталість компонентного складу і структури тощо дозволяє говорити про фразеологічний характер цих зворотів.

В українській мові правила етикету широко реалізуються на фразеологічному рівні мови, тому вони становлять особливу групу стійких формул спілкування (мовних кліше).

Основою етикетної поведінки є ввічливість, що має два типи: позитивну та негативну. Функція негативної ввічливості – зменшення агресії під час комунікації, дотримання чемності та дистанції між мовцями. Позитивна ввічливість базується на максимальному висловленні поваги.

Індивідуально-авторська стилістика оповідань М. Матіос та зображені мовні ситуації не можуть обійтися без позитивної та негативної ввічливості, адже персонажі знаходяться у постійних побутових діалогах. Ці формули репрезентуються у мовних кліше, які вже давно стали фраземами.

Перше, чого починається спілкування – привітання, або побажання гарного дня. Без цього не обходиться жодна особиста зустріч або листування: *Слава Йсу!* [29, с. 68]; *Навіки слава Богу!* [29, с. 68]; *З Божою поміччю!* [29, с. 140]. Марія Матіос не просто так обирає привітання релігійного характеру. Історична епоха та описані у книзі події представляють часи, коли український народ мав особливе ставлення до Бога і важливість релігії для людей неможливо переоцінити. Жахливі історичні події змушували українців шукати захисту і просити допомоги у

Бога, або просто звертатися до нього у побутових ситуаціях *Христом-Богом* *клянуся, що не знав* [29, с. 28]; *Бійся Бога!* [29, с. 85]. Цікавою у творі є також релігійна фразема-прощання: *Най Бог простить і я прощаю!* [29, с. 86].

Генетичною складовою українського народу є щирість та відкритість. Саме тому, в усному й писемному мовленні ми можемо бачити привітання-побажання позитивних характеристик: *Доброго здоров'я, дорогий татусю!* [29, с. 205]; *Будь здоровий, татку* [29, с. 206]; *Іди здорова!* [29, с. 154]. Важливим компонентом також є і прощання, або побажання доброго часу доби: *Та добраніч, файна любко, добраніч, добраніч, абись дала білу ручку під голову на ніч* [29, с. 23].

Традиції та звичаї українського народу завжди передбачали масштабні святкування будь-яких подій, а тому сформувалася етикетна культура запрошення: *Просили тато-мама, і я вас прошу...* [29, с. 133]; *Просила пані молода, тато й мама пані молоді і я вас дуже файно прошу, аби ви були такі ласкаві прийти до нас на весілля завтра рано в Старі Кути* [29, с. 156]; *Просили тато і мама, і я вас дуже тречно прошу, аби ви були такі ласкаві прийти до нас завтра на весілля* [29, с. 163]; *Просить пані молода, і я вас дуже файно прошу...* [29, с. 163].

Дуже часто мовні ситуації передбачають етикетні фраземи подяки: *Файно дякую, дружечко* [29, с. 156]. Ввічливість завжди є основою

культурного спілкування незалежно від комунікативної ситуації чи учасників діалогу.

Спілкування у формі листування також обов'язково супроводжується етикетними фразеологічними формулами: *Шановний Андрію Петровичу!* [29, с. 205]; *З повагою, Оксана Стратонівна* [29, с. 205].

Основними стилістичними функціями розглянутих етикетних фразеологічних одиниць є комунікативна (забезпечення інформаційних процесів), ідентифікаційна (сприяє виявленню українців у часових та просторових вимірах), кумулятивна (відтворення накопиченого досвіду, здобутків суспільства), символічна (розкриття особливостей суспільного життя за допомогою національних кодів), емоційно-експресивна (вираження позитивних чи негативних почуттів, психологічного стану), оцінна (вираження особистого ставлення: осуд, схвалення, прихильність, засудження).

Отже, мовний етикет у книзі М. Матіос розглядається не тільки в контексті власне мови, але й в контексті стилістичної ситуації спілкування. Аналіз зібраних фактів дає підставу стверджувати, що якісні комунікативні зв'язки можуть існувати лише за участі етикетних фразем.

ВИСНОВКИ

Стилістична система української мови постійно розвивається і збагачується новими функціями. Дослідження особливостей лексичних одиниць художніх творів має велике значення для формування та збагачення української мови. Від лексичного значення слова залежить сфера його застосування та належність до певного функціонального стилю. Одним із базових у стилістичній системі є поняття “стилевжиток”, що тісно пов’язане із лексичним складом мови. Саме стилевжиток визначає зв’язок лексики із функціональним стилем. Специфіка сучасних лінгвістичних досліджень свідчить, що стилістичні особливості лексичного складу мови мало досліджені, хоча на сучасному етапі такі дослідження набувають популярності.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що стилевжиток лексичних одиниць у книзі Марії Матіос “Нація” має характерні особливості. Лексичний склад досліджуваних оповідань неоднорідний.

Проведене нами дослідження розкриває специфіку сучасних лексико-стилістичних досліджень та обґрунтовує особливості стилевжитку лексичних одиниць у книзі М. Матіос “Нація”.

Варто зазначити, що наші дослідження базувалися на характеристиці окремих функціонуючих у книзі прошарків лексики: просторічній, діалектній, релігійній та порівняльній. Просторічна лексика активно

використовується письменницею у діалогічному мовленні персонажів для зображення реальної побутової ситуації, а використання діалектизмів допомагає М. Матіос зобразити буковинський колорит у описах сільської місцевості.

Просторічна лексика стилістично розкривається через емоційно-експресивне забарвлення. Сучасні лінгвістичні дослідження показують, що у просторі художнього твору просторічні одиниці також слугують для підсилення індивідуальності мови персонажа. У досліджуваній збірці просторічні лексеми функціонують досить активно: *гризота, витіпана й вибита, дітородна, плодючий, причмелена; гваптувала* та ін. Найчастіше, просторічна лексика використовується для зображення емоційного і фізичного стану персонажів або для зображення побутових ситуацій. Це визначається специфікою зображуваного матеріалу, великою кількістю діалогів та авторською манерою викладу.

Поряд з просторіччями у досліджуваній збірці наявні діалектизми: *гвери, баняк, трепета, цапіна, ватра, банувати* та ін. Їх вживання характеризує зображувану територію без називання географічних назв, передає колорит і специфіку місцевості, вказує на соціально-історичний вплив. Стилевжиток діалектної лексики також збагачує твір новими одиницями і допомагає автору організувати художній простір.

Важливим компонентом збірки “Нація” є вживання релігійної (конфесійної) лексики. М. Матіос не акцентує увагу на лексемах релігійного

характеру, а вводить їх у мовну ситуацію як додаткову характеристику індивідуальності персонажів та їхньої свідомості: *Якраз від Петра вона не мала на собі праздникових; Перелякала Юр'яну на Першу Богородицю; Змушують сокиру брати мало не на Великдень; Так що Юр'яна злягла би на Різдво й на Миколая; Іван умер на другий день після Петра-Павла; Довгопол появился в Нижній Товарниці в цьогорічні Різдвяні свята, точніше, на самого Василя.* Здавна релігія та вірування були дуже важливими для суспільства, це спричинило проникнення релігійної лексики у інші функціональні стилі.

Варто звернути увагу і на стилевжиток порівняльних зворотів, які наявні у кожному творі збірки і мають важливу стилістичну функцію: *урвався бугай і шугнув межі телиці, мов яструб; різко вкусило – аж у зірниці в очах засвітилися; Штефуряки її вигнали, як пса; Обкладені люди страхом, як щурі трійлом; Обсипала його словами, як грішми; Любив її, як свою душу; перед смертю, як намальована стала; ...пішла, ніби подибунькала після нічного сну.* Саме завдяки порівняльним конструкціям мова персонажів та мова автора стає художньо оздобленою та майстерно довершеною.

Сучасний етап розвитку художньої літератури переконливо вказує на те, що існує широкий спектр фразеологічних засобів, які відрізняються за семантикою, структурою, граматичними особливостями. Основною метою

використання фразеологічних одиниць у художньому просторі твору є орієнтованість на розкриття емоційного сприйняття твору.

Фразеологія відображає національну самосвідомість, розкрити значення прислів'я чи приказки можна лише в тому випадку, якщо знати історичні етапи розвитку цього народу, його побут, традиції, звичаї, обряди.

Фразеологічний склад книги Марії Матіос “Нація” представлений прислів'ями, приказками та фразеологічними порівняннями, які вдало поєднані із діалектологічними та стилістичними особливостями збірки. Стилiстично довершений твір неможливо уявити без опису почуттів та емоційних, фізичних станів персонажів. В цьому допомагають не лише стилістично вільні лексеми, але й фразеологізми: *Кров їй ударила в голову* [29, с.15], що означає прийти в стан емоційно-психологічного шоку; *Ото Шандриха з Тащучкою самі дітей у світ виводять, а ночами б'ються головою в стіни, що не відговорили своїх господарів від дурного діла* [29, с. 17], тобто марно страждати; *Кров їй ударила в голову* [29, с.15], що означає прийти в стан емоційно-психологічного шоку; *Дусі також є чого мати зло на цих людей* [29, с. 30] – сердитися, злитися. Поряд з розглянутими фразеологічними одиницями, звичайно є фраземи, які передають народну мудрість і думки, які формувалися багато поколінь та передавалися нащадкам: *Йде біда – відкривай ворота* [29, с. 6]; *Світ перевернувся догори ногами* [29, с. 22] – змінився звичний порядок,

кардинальні зміни, неочікувані ситуації; *Зло чинилося наліво й направо* [29, с. 89];

В українській мові правила етикету широко реалізуються на фразеологічному рівні мови, тому вони становлять особливу групу стійких формул спілкування (мовних кліше). Історична епоха та описані у книзі події представляють часи, коли український народ мав особливе ставлення до Бога і важливість релігії для людей неможливо переоцінити. Жахливі історичні події змушували українців шукати захисту і просити допомоги у Бога, або просто звертатися до нього у побутових ситуаціях *Христом-Богом* *клянуся, що не знав* [29, с. 28]; *Бійся Бога!* [29, с. 85]. Цікавою у творі є також релігійна фразема-прощання: *Най Бог простить і я прощаю!* [29, с. 86].

Генетичною складовою українського народу є щирість та відкритість. Саме тому, в усному й писемному мовленні ми можемо бачити привітання-побажання позитивних характеристик: *Доброго здоров'я, дорогий татусю!* [29, с. 205]; *Будь здоровий, татку* [29, с. 206]; *Іди здорова!* [29, с. 154]. Важливим компонентом також є і прощання, або побажання доброго часу доби: *Та добраніч, файна любко, добраніч, добраніч, абись дала білу ручку під голову на ніч* [29, с. 23].

Індивідуально-авторська стилістика оповідань М. Матіос та зображені мовні ситуації не можуть обійтися без позитивної та негативної ввічливості, адже

персонажі знаходяться у постійних побутових діалогах. Ці формули репрезентуються у мовних кліше, які вже давно стали фраземами.

Перше, чого починається спілкування – привітання, або побажання гарного дня. Без цього не обходиться жодна особиста зустріч або листування: *Слава Йсу!* [29, с. 68]; *Навіки слава Богу!* [29, с. 68]; *З Божою поміччю!* [29, с. 140]. Марія Матіос не просто так обирає привітання релігійного характеру.

Отже, кожна лексична та фразеологічна одиниця у просторі художнього твору виконує свою стилістичну функцію та надає мовленню емоційності, експресивності та образності, створює ефект спонтанного спілкування. Стилістичний потенціал досліджених груп лексики і фразеології активно використовується у творах художньої літератури, увиразнюючи не лише мову персонажів, але й мову автора. У творі М. Матіос “Нація” стилістичні особливості виявляються як у мовно-літературних нормах, так й у діалектних та просторічних одиницях. Саме вони визначають точність та довершеність висловлюваної думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування. *Мовознавство*. 1987. №1. С. 43 – 46.
2. Балахонова Л. И. К вопросу о статусе просторечной и диалектной лексики. *Вопросы языкознания*. 1982. № 3. С. 104 –110.
3. Баранник Д. Х. Стилістичне використання словотвору в п'єсах І. К. Карпенка-Карого, М. Л. Кропивницького і М. П. Старицького. *Наукові записки Дніпропетровського державного університету*. Дніпропетровськ, 1961. Т. 65. Вип. 12. С. 79 – 87.
4. Бевзенко С. Актуальність вивчення української діалектної фразеології. *Мовознавство*. 1972. № 2. С. 15 – 19.
5. Бурківська Л. Ю. Лексика історичної прози Богдана Лепкого в контексті загальнолітературної та стилістичної норми : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 23 с.
6. Васишин М. Стилістичні особливості творів сербських письменників-неореалістів. *Вісник Львівського університету. Сер.Філологія*. 2012. Вип. 56. Ч. 2. С. 145 – 151.
7. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики. Москва : Высш. школа, 1981. 320 с.
8. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. Москва : Наука, 1980. 237 с.
9. Васильченко В. Генетичні зв'язки української обрядової фразеології з етнічною культурою. *Дивослово*. 2009. №6. С. 36 – 48.
11. Головач Н. М. Лексичні румунізми в українській мові на діалектному та літературнонормативному рівнях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 20 с.
12. Головина Э. Д. К типологии языковой вариантности. *Вопросы языкознания*. 1983. № 2. С. 58 – 63.

13. Гриценко О. В. Текстотвірні та стилістичні функції етикетної лексики і фразеології в мові українського пісенного фольклору : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 20 с.
14. Гринчишин Д. В. Спостереження над фразеологією наддністрянських говірок. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови* : матеріали Всеукраїнської наук. конф., Ужгород, 1998. С. 88 – 89.
15. Гудима Н. В. Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2011. 20 с.
16. Демідкіна К. Структурно-семантичні та стилістичні особливості трансформованих фразеологізмів у сучасному мас-медійному дискурсі Німеччини. *Молода наука – 2012* : зб. наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених. Т. VI : Секція № 15 "Іноземна філологія". Запоріжжя, 2012. С. 256 – 258.
17. Дехтярьова О. В. Діалектна фразеологія в художньому тексті (на матеріалі творчості письменників Покуття і Гуцульщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2012. 18 с.
18. Дзеса М. І. Трансформація фразем як стилістичний засіб у сучасній публіцистиці (на матеріалах сучасних видань). *Поліграфія і видавнича справа* : наук. - техн. зб. Львів, 2003. Вип. 40. С. 188 – 198.
19. Дмитрошкін Д. Е. Стилiстичні функції емоційно-експресивних структурно-складних одиниць (на матеріалі американського спортивного дискурсу). *Актуальні питання філології*. 2011. Вип. 1. С. 9 – 10.
20. Ефимов А. И. Стилистика художественной речи. Москва : МГУ, 1961. 519 с.
21. Журавльова Н. М. Наукові розвідки С. П. Самійленка зі стилістики та культури української мови : *Вісник Запорізького*

національного університету. Сер. : Філологічні науки. Запоріжжя, 2006. № 2. С. 92 – 95.

22. Ицкович В. А. Языковая норма. Москва : Просвещение, 1968. 94 с.

23. Краснобаєва-Чорна Ж. Генетична класифікація фразеологічних одиниць : матеріали до словника фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2012. Вип. 24. С. 79 – 87.

24. Книш О. В. Мовні плеоназми в українських художніх текстах початку ХХІ ст. : семантичний, синтаксичний та стилістичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.

25. Коваленко Б. О. Просторічна лексика в «Українському стилістичному словнику» Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : наук. зб. Кам'янець-Подільський, 2005. С. 160 – 168.

26. Козловська Д. Функціонально-стилістичний аспект антропонімії романів В. Яворівського. *Донецький вісник наукового товариства ім. Т. Шевченка*. 2013. Т. 35 : Мовознавство. С. 245 – 253.

27. Ладницька О. Л. Лексико-стилістичні параметри дискурсу романів Девіда Лоджа : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 26.01.10. Львів, 2009. 20 с.

28. Лонська Л. Функціонально-стилістичні особливості фразеологізмів Михайла Старицького. *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія*. 2015. Вип. 21 – 22. С. 417 – 427.

29. Матіос М. В. Нація. Львів : ЛА «Піраміда», 2011. 256 с.

30. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо. Харків : Вища школа, 1978. 231с.

31. Медвідь О. Проблема використання діалектизмів і просторіччя в українському художньому перекладі. *Другий Міжнародний Конгрес україністів*. Львів, 1993. С. 272 – 277.

32. Могила О. А. Порівняння як стилістичний прийом у творах М. Коцюбинського. *Обласна науково-методична конференція, присвячена*

125-річчю з дня народження М. М. Коцюбинського : тези доповідей. Чернівці, 1989. Ч. 1. С. 57 – 59.

33. Мокієнко В. М. Історико-етимологічний аналіз фразеології та етимологія лексики. *Мовознавство*. 1990. № 5. С. 3–11.

34. Моштаг Є. С. Стилiстично-дискурсивна характеристика сучасної жіночої мандрівної прози : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01. Харків, 2017. 20 с.

34. Мялковська Л. М. Стилiстика художньої прози Валер'яна Підмогильного : лексико-семантичні поля, тропи, стилістичний синтаксис: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.

35. Науменко Л. О. Мова ранніх творів Володимира Винниченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 19 с.

36. Омельченко В. Перифрази як стилістичний засіб зображення дійсності в діаріушах Олесья Гончара. *Молода наука – 2014* : зб. наук. праць студ., асп. і молод. вчен. Т. 5 : Філологічні науки. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 113 – 116.

37. Онкович Г. В. Фразеологізми як національнокультурний компонент українознавства. *Дивослово*. 1994. № 9. С. 12 – 16.

38. Пелих Г. Стилiстична функція порівнянь у романі М. Стельмаха «Хліб і сіль». *Праці ОДУ ім. І. І. Мечникова. Філологічні науки* : збірник. Одеса, 1963. Т. 152. Вип. 16. С. 280 – 284.

39. Пономаренко А. Ю. Семантико-граматичні та структурні особливості фразеологізмів з демінутивним та аугментативним компонентом. *Сіверянський літопис*. 2003. № 4. С. 163 – 167.

40. Прозор Н. Погляди Івана Огієнка на вульгаризми в українській мові в контексті сучасної стилістичної науки. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наукових праць. Ужгород, 2006. Вип. 10. С. 118 – 131.

41. Рашевська-Скрипник В. Старослов'янiзми та їх стилістична роль у романах П. Загребельного. *Молода наука – 2012* : збірник наукових праць

студентів, аспірантів і молодих вчених. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. Т. V. № 12. С. 186 – 189.

42. Самборська О. Семантико-стилістична роль лексеми "козак" у поезії Т. Шевченка. *Козацтво у творчості Тараса Шевченка* : тези Всеукр. студ. наук. читань (до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка). Запоріжжя, 2014. С. 74 – 76.

43. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспект). Черкаси : Брама, 2004. 276 с.

44. Сінкевич Н. М. Стилістично маркована лексика сучасної української мови в традиційному та електронному словниках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2012. 206 с.

45. Скрипник Л. Г. Розвиток полісемії у фразеологічній системі української мови. *Мовознавство*. 1972. № 3. С. 3 – 12.

46. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.

47. Смирнова Г. С. Лексика зі зниженою стилістичною характеристикою в «Енеїді» І. Котляревського. *Ювілейна наукова конференція, присвячена 200-річчю від дня народження І. Котляревського* : тези доповідей і повідомлень. Харків, 1969. С. 62 – 64.

48. Стівбур Л. М. Стилевжиток прикметникових форм у романі В. Лиса «Соло для Соломії». *Літні наукові зібрання* : матеріали X науково-практичної Інтернет-конференції. Вінниця, 2017. Ч. 4. С. 62 – 67.

49. Тесленко О. В. Фразеологія на уроках рідної мови як етнографічний фактор. *Українська мова та література в школі*. 2003. № 6. С. 2 – 3.

50. Ткаченко А. Функціонально-стилістичні особливості вживання антропонімів у романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого»: *Філологічні студії* : зб. наук. статей студентів філологічного факультету ОНУ. Одеса, 2014. Вип. 5. С. 117 – 122.

51. Ткаченко Т. В. Елементи просторіччя в мові прози Михайла Стельмаха. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : зб. наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 1. Кн. 1. С. 96 – 101.
52. Товстенко В. Р. Запозичення з інших мов як одне із джерел поповнення просторічної лексики: *Ономастика і апелятиви* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2000. Вип. 12. С. 143 – 150.
53. Товстенко В. Р. Просторіччя як структурно-функціональний різновид розмовної мови. *Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту* : Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки. Ізмаїл, 2001. Вип. 11. С. 150 – 153.
54. Товстенко В. Р. Розмовна і просторічна лексика в українській лексикографії та стилістиці. *Мова і культура* : п'ята міжнар. наук. конфер. Київ, 1998. Т. 3 : Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. С. 117 – 120.
55. Топчій Л. М. Засоби експресивно-стилістичного увиразнення тексту-дискурсу (на матеріалі творів О. П. Довженка). *Вісник Харківського національного університету*. Сер. Філологія. Вип. 33. Філологічні аспекти дослідження дискурсу. Харків, 2001. № 520. С. 434 – 438.
56. Трищенко І. В. Про роль стилістичного аналізу в інтерпретації поетичних творів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер. Іноземна філологія. 2003. № 34. С. 20 – 22.
57. Труб В. М. Суржик як форма просторіччя у ситуації українсько-російської двомовності: *Мова і культура* : п'ята міжнар. наук. конфер. Київ, 1998. Т.3 : Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. С. 121– 123.
58. Халіновська Л. Мовно-стилістичні особливості роману Уласа Самчука «Чого не гоїть огонь». *Південний архів. Філологічні науки* : зб. наукових праць. Філологічні науки. Херсон, 2002. Вип. 16. С. 268 – 271.

59. Чабаненко В. А. Стилiстично маркована лексика в посланнях Iв. Вишенського. *Вибрані праці з мовознавства*. Запорiжжя, 2007. С. 326 – 332.
60. Черник М. В. Номiнативно-стилiстичнi та комунiкативно-дискурсивнi параметри актуалiзацiї феномену мистецтва (на матерiалi англomовних художнiх текстiв) : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : 10.02.01. Запорiжжя, 2018. 20 с.
61. Чичерiн А. В. Учення О. О. Потебнi про мову та стилiстичнi засоби художнього твору. *О.О. Потебня i деякi питання сучасної славістики* : тези доповiдей та повiдомлень III республiканської славістичної конференцiї, м. Харкiв, 23–27 грудня 1960 р. Харкiв, 1960. С. 93 – 95.
62. Щербатюк А. Стилiстичнi функцiї номiнативних речень у романi Докiї Гуменної «Дiти Чумацького шляху». *Молода наука – 2014* : зб. наук. праць студ., асп. i молод. вчен. : у 7 т. Запорiжжя : ЗНУ, 2014. Т. 5 : «Фiлологiчнi науки». С. 233 – 236.
63. Brouwer D. The influence of the addressee's sex on politeness in language use. *Linguistics*. 1982. № 20. P. 697–711.
64. Goldschmidt M. Do me a favor: A descriptive analysis of favor asking sequences in American English. *Journal of Pragmatics*. 1998. № 29. P.129–153.
65. Holmes J. Compliments and compliment responses in New Zealand English. *Anthropological Linguistics*. 1988. № 29. P. 485–507.
66. Mohammed F. Kin Terms and Titles of Address as Relational Social Honorifics in Jordanian Arabic. *Anthropological Linguistics*. 1994. № 36. P. 240–253.
67. Schottman W. The Daily Ritual of Greeting among the Baatombu of Benin. *Anthropological Linguistics*. 1995. № 4. P. 487 – 523.

